

V Ir. P.W. Veel

1977 afgestudeerd aan de Technische Hogeschool Delft, richting civiele gezondheidstechniek met specialisatie geohydrologie
1978 geohydroloog bij Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland wereldreis
1979-1981 werkzaam bij provincie Noord-Holland in diverse functies voornamelijk binnen het waterbeheer
2001-heden regiomanager Natuur & Recreatie Zuid-Kennemerland en sectormanager Natuur & Recreatie bij PWN

Functies
2007-heden penningmeester bezoekerscentrum Zandwaaijer (Nationaal Park Zuid-Kennemerland)
2010-heden voorzitter Stichting Theaterstroom

Puur-Wisent-Natuur

Sinds 2007 loopt er een kudde wisenten rond in de duinen van Zuid-Kennemerland. Piet Veel van PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland is de trekker van dit project. Hij viel niet voor de eigenschappen van de wisent: imposant, nieuwsgierig en niet agressief. "Ik wilde deze proef een kans geven omdat die goed past bij ons bedrijfsprofiel." Maar welke meerwaarde hebben wisenten ten opzichte van andere grote grazers?

Waarom heb je ons hier mee naartoe genomen?

"We zijn op weg naar het Kraansvlak, een gebied dat heel lang in particulier bezit was en niet toegankelijk. In 1978 is het door de provincie verworven met het oog op drinkwaterwinning. Die plannen zijn uiteindelijk nooit doorgegaan, maar daarmee was het gebied al wel in beheer gegeven bij PWN. We hebben het gedeeltelijk opengesteld voor het publiek. De zone het dichtst tegen Zandvoort aan is ontsloten met wandel- en fietspaden en daar mag bijna alles. Het is een prettig ongeregeld landschap. Daarnaast ligt een zone die buiten het broedseizoen opengesteld is en waar een paaltjesroute doorheen loopt. En er is een zone die alleen toegankelijk is tijdens door ons georganiseerde excursies. We willen dat gebied bewust rustig houden. Mensen vragen wel eens waarom moet het afgesloten zijn? Dan geef ik dit voorbeeld: in 1978 is de buizerd gaan broeden in de duinen van Nederland en dat heeft hij voor het eerst hier gedaan in het bosje dat midden in het Kraansvlak staat. En twee jaar later kwam de havik. In hetzelfde bosje. Zo'n rustig bosje was toen voor die twee soorten kennelijk belangrijk als *stepping stone*. In dat niet vrij toegankelijke gebied lopen nu de wisenten."

Hoe ben je op een begrazingsproef met wisenten gekomen?

"We zijn daarvoor benaderd door mensen van Kritisch Bosbeheer die zich bezighou-

den met ecologisch beheer en grote grazers. Ik moet eerlijk zeggen toen ik hoorde waarvoor ze kwamen, dacht ik: nou we gaan gezellig koffiedrinken en daarna gaan we weer verder met ons gewone werk. Maar toen ik het hele verhaal hoorde, wilde ik hun plan wel een kans geven. Zij wilden een proef met wisenten in Nederland, maar om uiteenlopende redenen lukte dat niet in andere gebieden. Wij hadden een duingebied van 250 hectare dat niet publiek toegankelijk was en geschikt leek. En we zitten in de situatie dat de duinen dichtgroeien. We hebben toen een workshop georganiseerd met deskundigen en betrokkenen uit de universitaire en veterinaire wereld

en het beheer om vanuit alle kanten te bekijken of begrazing door wisenten voor ons interessant zou kunnen zijn. Daar kwam uit dat er eigenlijk nog maar weinig bekend was over de voedselstrategie van de wisent. Zo'n proef zou dus interessant zijn, zeker wanneer je die zou kunnen uitvoeren zonder de beesten bij te voeren. De conclusie was: laten we het verder uitzoeken."

Waarom? Dat past toch helemaal niet bij de kernactiviteit van een waterleidingbedrijf?

"We zijn een waterleidingbedrijf met twee gelijkwaardige taken. De ene is drinkwater produceren voor de burgers van Noord-Holland van een goede kwaliteit tegen

een schappelijke prijs. En de tweede is de duinen beheren die eigendom zijn van de provincie Noord-Holland met het oog op behoud van natuur en landschap en het faciliteren van daarin passende recreatie. Maatschappelijk verantwoord ondernemen staat hoog in ons vaandel. Onderdeel daarvan is het bijdragen aan of faciliteren van onderzoek en onderwijs. PWN als leerbedrijf. We zijn als waterleidingbedrijf en als natuurbeheerder ook erg voor innovatie. Zo voeren we nu een groot project uit om via kerven in de zeereep grootschalige verstuiving vanuit zee op gang te brengen. De proef met wisenten past dus heel goed bij

ons bedrijfsprofiel. De belangrijkste baten voor ons zijn dat het project bijdraagt aan ons imago en onze naamsbekendheid."

Kun je een voorbeeld geven?

"Stichting Ark, de eigenaar van de wisenten, wil met dit project de introductie van de wisent op andere plaatsen dichterbij brengen. Daar hoort bij dat je de angst voor de wisent bij het publiek of eerder nog bij beleidsmakers wegneemt. Bij alle projecten met wisenten zijn het politici en bestuurders die zeggen: niet doen, gevaarlijke beesten, geen risico. Besluiten daarover worden vaker genomen op basis van

beelden dan op basis van echte informatie. Om goede informatie te verstrekken is zo'n proefproject als we hier hebben handig. De mensen die de komst van wisenten voorbereiden op bijvoorbeeld de Veluwe zijn hier geweest. Als er discussies zijn in de gemeenteraad of bij de provincie nodigen we ze uit: "Neem ze mee, je bent van harte welkom, wij regelen een excursie." Mensen die dat meemaken zijn daarna bijna zonder uitzondering enthousiast."

"Dat geldt ook voor onze boswachters. Sinds de wisenten hier zijn zitten zij heel anders in hun werk. Want de hele wereld komt hier langs. En ze worden zelf ook uit-

genodigd, dus ze gaan naar Polen, naar Zweden, Duitsland. En er zijn altijd studenten. In het begin vonden ze het typisch zo'n idee van Piet waar zij aan moesten meewerken. Maar als we nu deze proef zouden beëindigen dan zouden ze dat erg jammer vinden. Hun wereld is gewoon groter geworden."

Hoe groot is de kudde en hoe goed doen de wisenten het hier?

"We hebben één stier en vier koeien uit Polen gehaald; de koeien komen uit Bialowieza, de stier uit Prysztyn. Door natuurlijke aanwas hebben we nu zestien dieren, drie stieren en dertien koeien en kalveren. De Poolse en hier geboren wisenten hebben geen gezondheidsproblemen, de vier stiertjes die we uit Natuurpark Lelystad hebben laten overkomen hadden die wel. Het eerste koppel ging na een week of vijf dood. Hun spijsverteringsorganen bleken niet te werken. Als die langere tijd geen voedsel krijgen dan krijg je ze niet meer aan de gang. In de overgang van Lelystad, waar ze altijd met hooi gevoerd werden en niet zelf hun eten bij elkaar moesten halen, naar het Kraansvlak is dat kennelijk mis gegaan. We hangen zoiets niet aan de grote klok, maar stoppen het ook niet weg. Als mensen daar naar vragen leggen we het uit. We hebben later nog twee stiertjes uit Lelystad gehaald en die beter begeleid door ze de eerste dagen hooi mee te geven. Toen we zagen dat ze goed andere dingen aten zijn we daarmee gestopt. Toch zijn ze alle

twee binnen een jaar weer overleden. Het laatste woord is daar nog niet over gezegd. Uit onderzoek bleek wel dat ze een ontzettend laag kopergehalte hadden en daardoor waarschijnlijk een zeer lage natuurlijke weerstand. Als ze vanaf het begin van hun ontwikkeling onvoldoende koper krijgen kun je het later nooit meer echt oplossen. We hebben besloten om wisenten in het vervolg alleen nog maar uit natuurlijke gebieden te halen."

Wat is de meerwaarde van de wisenten in de duinen in vergelijking met andere grote grazers?

"De wisent eet een ander scala aan plan-

ten en verspreidt zaden anders. Een student van Wageningen UR heeft stront van wisenten en Schotse hooglanders opgekweekt en dan zie je verschil in zaadinhoud. Dus in hetzelfde habitat doen ze verschillende dingen. Zo heeft de wisent een andere impact op struiken en bomen. Net zoals het damhert eet hij bast, maar hij doet dat op een wat ruwere en grovere manier. Hij duwt een struik als kardinaalsmuts gewoon om als hij erbij moet. Wat niet echt bekend was, is dat wisenten vaak zandbaden nemen. Daarmee creëren ze behoorlijk veel open zandige plekken. Een damhert doet dat ook wel maar dan gaat het om kleine stukjes. Als een wisent een zandbad

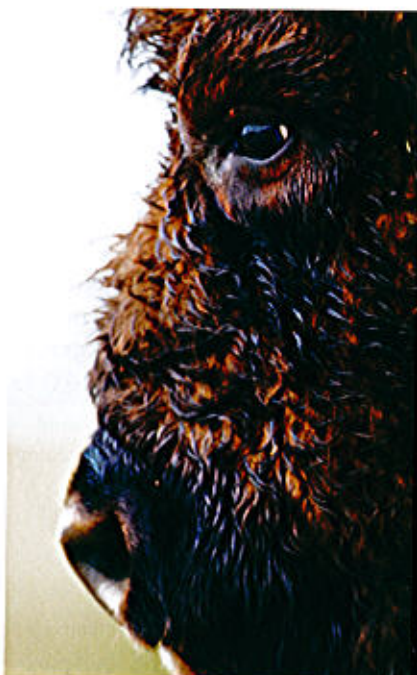

Foto Ruud Maaskant PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland

neemt ontstaat een zandplek zo groot als een flinke kamer. Het zijn zware beesten, dus ze vertrappen de vegetatie, zeker op de hellingen. Al met al voegen wisenten dynamiek toe aan de duinen en dat is precies wat we op gang proberen te krijgen."

Maken de wisenten van het Kraansvlak een stuk Puur-Wisent-Natuur, zoals op de truien van je boswachters geprint staat? Bied je de mensen hier een wilderniservaring?

"Dat hangt van je definitie van wildernis af. Ik breng wildernis in verband met *Rewilding Europe* (zie rewilding-europe.com). Dan praat je over echte wildernissen. En wat dat betreft is Zuid-Kennemerland toch teveel een deel van de Randstad. Het is wat anders als je praat over de beleving van de natuur. Het kan een gevoel van wildernis oproepen als je die wisenten ziet rennen. Op het moment dat zo'n kudde langs je heen dendert, zoals zojuist gebeurde, voel

jij dat toch ook onder in je ruggengraat?" "Wil je wilde natuur beleven, dan zijn de duinen vreselijk belangrijk voor mensen in dit deel van het land. Want je kunt hier nog urenlang rondzwerven zonder iemand tegen te komen. Je hebt verschillende vormen van natuurbeleving. Matthijs Schouten noemt ze Apollinisch, Dionysisch, en Socratisch. De Socratische heeft betrekking op de door de mens bedachte schoonheid van Keukenhof, tuinen en parken. De Apollinische beleving vind je bij mensen die door de duinen fietsen en van het landschap genieten. De Dionysische beleving ervaar je in gebieden waar je kunt verdwalen en de krachten van de natuur voelt. Het blijkt dat ongeveer 5% van de mensen gaat voor die Dionysische ervaring en 80% voor de Apollinische. Voor de Socratische beleving komen mensen hier niet want daarvoor gaan ze eerder naar andere gebieden. Die Dyonische beleving is een bedreigde

vorm. Je zou hem op de Rode Lijst van recreatieve beleving kunnen zetten. Wij voelen ons er verantwoordelijk voor, dat mensen die bij ons kunnen beleven. Daarom houd je gebieden expres stil. Bij de hoofdingangen heb je horeca, en een speelbos met klimbomen. Prima voor iedereen die daar op zondagmiddag een rondje door het bos wil lopen, een pannenkoek wil eten en zijn kinderen wil laten spelen. Maar er zijn ook plekken waar je wilde natuur kunt beleven. Daar moet je iets verder voor lopen. Persoonlijk zwerv ik liever door het Kraansvlak waar geen paden zijn, duin op duin af, dan dat ik een route volg waarvan ik weet waar ik over een uurtje ben. Maar een Dionysische ervaring? Dat is lastig want ik ken hier overal de weg."

JOS DEKKER & BAREND HAZELEGER

Duinen en mensen: Noordkop en Zwanenwater

Rolf Roos (red.), 2011. Amsterdam. Natuurmedia, 168 pagina's, € 34,50, ISBN 9789080815841.

Onbekend maakt onbemind, dat gaat zeker op voor de kuststrook van Noord-Holland ten noorden van de Hondsbossche Zeewering. Wat heeft een mens daar, op het Zwanenwater na, te zoeken? Texel is een veel meer voor de hand liggende bestemming. Toch valt er veel te ontdekken in de smalle kuststrook die loopt van Petten naar Den Helder. Noordkop en Zwanenwater neemt u mee op die speurtocht.

Voorbij Krabbendam rijd je over het voormalige Zijper Wad en het bos dat bij Sint Maartensvlotbrug uit het bollenlandschap op rijst is een voormalig nollenlandschap. De 17e-eeuwse Amsterdamse koopman Henric Hoogkamer legde hier een landgoed aan om het stuiven in de nieuwe polder tegen te gaan. In dit park/stinzenbos groeien de bolgewasjes van de gouden eeuw. Het zijn zo maar een paar wetenswaardigheden waar het boek vol mee staat.

Een team van 21 auteurs heeft onder redactie van Rolf Roos (bioloog en publicist) bijgedragen aan dit tweede deel van de serie over de Noord-Hollandse kust. Het eerste deel beschreef de duinen van Kennemerland, het derde deel zal over Texel gaan. Noordkop en Zwanenwater schetst een beeld van de historische landschaps-

ontwikkelingen die hebben geleid tot de huidige natuur die op haar beurt ook uitgebreid beschreven wordt. Na een algemeen deel over historie, hydrologie en recreatie moet de lezer zich schrap zetten voor een wandeling langs 30 kilometer kust in zo'n 100 hoofdstukjes, vanaf het door de mens beteugelde Zijper zeegat tot aan het gat dat ons tot nu toe te sterk is geweest, het Marsdiep. Liefhebbers van oude kaarten komen volop aan hun trekken, want naast reconstructiekaarten zijn er veel (details van) historische kaarten opgenomen. Van kaarten kun je nooit genoeg hebben, want het terugvinden van de vele in de tekst genoemde veldnamen was vaak puzzelwerk, waarbij ik geregeld moest opgeven. Graag ook had ik bij alle besproken deelgebieden de topografische kaarten van 1907 en van anno nu erbij gehad, zodat ik bijvoorbeeld zelf had kunnen zien wat er nog terug te vinden is van voormalige Waddeneilandjes

als Garst, Schooten en Quelderling. Bij de beschrijvingen van de natuur worden veel soorten genoemd. De grote hoeveelheid plantennamen weerspiegelt ongetwijfeld de voorkeur van de auteurs, maar voor niet-plantenkenner is dit misschien soms even doorbijten.

De bij de serie behorende website biedt een mooie plek aan al het verzamelde materiaal dat niet in het boek zelf verwerkt kon worden. Het boek verwijst daar steeds keurig naar. Het is echter de vraag of veel lezers hiervoor uit hun luie stoel willen komen.

Een landschap krijgt pas waarde als je haar geschiedenis kent, en de natuur een extra dimensie als je weet welke ontwikkeling zij heeft doorgemaakt. Met dit van harte aanbevolen boek krijgt de Noordkop de waardering die het verdient. Lees het daarom deze winter bij de warme kachel en ga komend jaar eens niet naar Texel, maar neem de afslag naar Petten, Callantsoog, Groote Keeten of Huisduinen om je onder te dompelen in de historie en de natuur van ketelduinen, schinkeldijken, hayes en blauwgraslanden.

**HUBERT KIVIT, PWN
WATERLEIDINGBEDRIJF
NOORD-HOLLAND**

Speciale aanbieding voor WLO-leden: u kunt Noordkop en Zwanenwater bestellen door € 29,50 over te maken op rekening 6001680 t.n.v. Uitgeverij Natuurmedia Amsterdam onder vermelding van naam, adresgegevens en 'WLO'.

neemt ontstaat een zandplek zo groot als een flinke kamer. Het zijn zware beesten, dus ze vertrappen de vegetatie, zeker op de hellingen. Al met al voegen wisenten dynamiek toe aan de duinen en dat is precies wat we op gang proberen te krijgen."

Maken de wisenten van het Kraansvlak een stuk Puur-Wisent-Natuur, zoals op de truien van je boswachters geprint staat? Bied je de mensen hier een wilderniservaring?
"Dat hangt van je definitie van wildernis af. Ik breng wildernis in verband met *Rewilding Europe* (zie rewilding-europe.com). Dan praat je over echte wildernissen. En wat dat betreft is Zuid-Kennemerland toch teveel een deel van de Randstad. Het is wat anders als je praat over de beleving van de natuur. Het kan een gevoel van wildernis oproepen als je die wisenten ziet rennen. Op het moment dat zo'n kudde langs je heen dendert, zoals zojuist gebeurde, voel

jij dat toch ook onder in je ruggengraat?"
"Wil je wilde natuur beleven, dan zijn de duinen vreselijk belangrijk voor mensen in dit deel van het land. Want je kunt hier nog urenlang rondzwerven zonder iemand tegen te komen. Je hebt verschillende vormen van natuurbeleving. Matthijs Schouten noemt ze Apollinisch, Dionysisch, en Socratisch. De Socratische heeft betrekking op de door de mens bedachte schoonheid van Keukenhof, tuinen en parken. De Apollinische beleving vind je bij mensen die door de duinen fietsen en van het landschap genieten. De Dionysische beleving ervaar je in gebieden waar je kunt verdwalen en de krachten van de natuur voelt. Het blijkt dat ongeveer 5% van de mensen gaat voor die Dionysische ervaring en 80% voor de Apollinische. Voor de Socratische beleving komen mensen hier niet want daarvoor gaan ze eerder naar andere gebieden. Die Dyonische beleving is een bedreigde

vorm. Je zou hem op de Rode Lijst van recreatieve beleving kunnen zetten. Wij voelen ons er verantwoordelijk voor, dat mensen die bij ons kunnen beleven. Daarom houd je gebieden expres stil. Bij de hoofdingangen heb je horeca, en een speelbos met klimbomen. Prima voor iedereen die daar op zondagmiddag een rondje door het bos wil lopen, een pannenkoek wil eten en zijn kinderen wil laten spelen. Maar er zijn ook plekken waar je wilde natuur kunt beleven. Daar moet je iets verder voor lopen. Persoonlijk zwerv ik liever door het Kraansvlak waar geen paden zijn, duin op duin af, dan dat ik een route volg waarvan ik weet waar ik over een uurtje ben. Maar een Dionysische ervaring? Dat is lastig want ik ken hier overal de weg."

JOS DEKKER & BAREND HAZELEGER

Duinen en mensen: Noordkop en Zwanenwater

Rolf Roos (red.), 2011. Amsterdam. Natuurmedia, 168 pagina's, € 34,50, ISBN 9789080815841.

Onbekend maakt onbemind, dat gaat zeker op voor de kuststrook van Noord-Holland ten noorden van de Hondsbossche Zeewering. Wat heeft een mens daar, op het Zwanenwater na, te zoeken? Texel is een veel meer voor de hand liggende bestemming. Toch valt er veel te ontdekken in de smalle kuststrook die loopt van Petten naar Den Helder. Noordkop en Zwanenwater neemt u mee op die speurtocht.

Voorbij Krabbendam rijd je over het voormalige Zijper Wad en het bos dat bij Sint Maartensvlotbrug uit het bollenlandschap op rijst is een voormalig nollenlandschap. De 17e-eeuwse Amsterdamse koopman Henric Hoogkamer legde hier een landgoed aan om het stuiven in de nieuwe polder tegen te gaan. In dit park/stinzenbos groeien de bolgewasjes van de gouden eeuw. Het zijn zo maar een paar wetenswaardigheden waar het boek vol mee staat.
Een team van 21 auteurs heeft onder redactie van Rolf Roos (bioloog en publicist) bijgedragen aan dit tweede deel van de serie over de Noord-Hollandse kust. Het eerste deel beschreef de duinen van Kennemerland, het derde deel zal over Texel gaan. Noordkop en Zwanenwater schetst een beeld van de historische landschaps-

ontwikkelingen die hebben geleid tot de huidige natuur die op haar beurt ook uitgebreid beschreven wordt. Na een algemeen deel over historie, hydrologie en recreatie moet de lezer zich schrap zetten voor een wandeling langs 30 kilometer kust in zo'n 100 hoofdstukjes, vanaf het door de mens beteugelde Zijper zeegat tot aan het gat dat ons tot nu toe te sterk is geweest, het Marsdiep. Liefhebbers van oude kaarten komen volop aan hun trekken, want naast reconstructiekaarten zijn er veel (details van) historische kaarten opgenomen. Van kaarten kun je nooit genoeg hebben, want het terugvinden van de vele in de tekst genoemde veldnamen was vaak puzzelwerk, waarbij ik geregeld moest opgeven. Graag ook had ik bij alle besproken deelgebieden de topografische kaarten van 1907 en van anno nu erbij gehad, zodat ik bijvoorbeeld zelf had kunnen zien wat er nog terug te vinden is van voormalige Waddeneilandjes

als Garst, Schooten en Quelderling. Bij de beschrijvingen van de natuur worden veel soorten genoemd. De grote hoeveelheid plantennamen weerspiegelt ongetwijfeld de voorkeur van de auteurs, maar voor niet-plantenkenners is dit misschien soms even doorbijten.

De bij de serie behorende website biedt een mooie plek aan al het verzamelde materiaal dat niet in het boek zelf verwerkt kon worden. Het boek verwijst daar steeds keurig naar. Het is echter de vraag of veel lezers hiervoor uit hun luie stoel willen komen.

Een landschap krijgt pas waarde als je haar geschiedenis kent, en de natuur een extra dimensie als je weet welke ontwikkeling zij heeft doorgemaakt. Met dit van harte aanbevolen boek krijgt de Noordkop de waardering die het verdient. Lees het daarom deze winter bij de warme kachel en ga komend jaar eens niet naar Texel, maar neem de afslag naar Petten, Callantsoog, Groote Keeten of Huisduinen om je onder te dompelen in de historie en de natuur van ketelduinen, schinkeldijken, hayes en blauwgraslanden.

**HUBERT KIVIT, PWN
WATERLEIDINGBEDRIJF
NOORD-HOLLAND**

Speciale aanbieding voor WLO-leden: u kunt Noordkop en Zwanenwater bestellen door € 29,50 over te maken op rekening 6001680 t.n.v. Uitgeverij Natuurmedia Amsterdam onder vermelding van naam, adresgegevens en 'WLO'.